

ANNELERİN İŞ YAŞAMINDAKİ ZORLUKLARI VE AİLEYE YANSIMALARI: TÜRKİYE İÇİN BAZI SOSYO-EKONOMİK ÖNERİLER

İrfan Kalaycı¹

¹ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9323-8944>

Öz

Bu çalışmanın konusu ve amacı, annelerin iş yaşamında yaşadıkları zorluklarına ve bu zorlukların aileye olası etkilerine tanı koymak ve zorlukların hafifletilmesi için gerekli çözümlere odaklanmaktır. Annenin ev dışında bir işte çalışması kesinlikle kapitalistleşen dünyanın tercihleri ya da gerekleri arasına girmiştir. Sosyal refah devleti buna göre yeniden tasarlanmaktadır. Çalışan annelerin bir iş yaşamı kimliğinden söz edilebilir. Dünyada çalışan anneler gerçeği ve o gerçeğin yarattığı bir dizi zorlukları vardır. Annelerin çalışmasının genel ve özel gerekçeleri sorunsallaştırıldığı ölçüde çalışma zorluklarına doğru tanı konulabilir. Türkiye’de bu zorlukların kaynağı kadının çalışmasına karşı oluşmuş sosyokültürel önyargılar, ekonomin yapısal ve devresel durumu, iş hukuku, serbest emek piyasası, işin ve işyerinin özellikleri, ailesinin talepleri ve tepkileri ve hatta annenin doğası ile ilgili olabilir. Annelerin iş yaşamında karşılaştıkları zorluklarının aileye olumsuz yansıdığı yadsınamaz. Bu durum, annenin iş yaşamına bir GZFT yaklaşımını engellemeyecektir. Çalışan anneler için iş-aile-yaşam dengesini açıklayan kuramlar vardır ve bu kuramların arka planında olası zorluklara karşı Türkiye bağlamında çeşitli sosyo-ekonomik öneriler geliştirilebilir.

Anahtar Kelimeler: *Annenin iş yaşamı, Zorluklar, Aileye yansımaları, GZFT yaklaşımı*

Atf için:

Kalaycı, İ. (2021). Annelerin iş yaşamındaki zorlukları ve aileye yansımaları: Türkiye için bazı sosyo-ekonomik öneriler. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 10(27), 201-213.

¹ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü.Malatya / Türkiye

E-posta: irfan.kalayci@inonu.edu.tr

CHALLENGES OF MOTHERS IN BUSINESS LIFE AND ITS REFLECTIONS ON THE FAMILY: SOME SOCIO-ECONOMIC PROPOSALS FOR TURKEY

Abstract

The subject and purpose of this study are to diagnose the difficulties experienced by mothers in business life and the possible effects of these difficulties on the family, and to focus on the necessary solutions to alleviate the difficulties. The mother's work outside the home has become one of the preferences or necessities of the capitalist world. The social welfare state is redesigned accordingly. It can be mentioned that working mothers have a business life identity. There is a reality of working mothers in the world and a series of difficulties created by that reality. To the extent that the general and specific reasons for mothers' work are problematized, working difficulties can be accurately diagnosed. The source of these difficulties in Turkey may be related to socio-cultural prejudices against women's employment, the structural and cyclical state of the economy, labor law, free labor market, characteristics of the job and workplace, family demands and reactions, and even the nature of the mother. It is undeniable that the difficulties faced by mothers in business life reflect negatively on the family. This will not preclude a SWOT approach to the mother's work life. The theories are explaining the work-family-life balance for working mothers and various socio-economic suggestions can be developed in the context of Turkey against possible difficulties in the background of these theories.

Keywords: *Mother's work life, Difficulties, Reflections on family, SWOT approach*

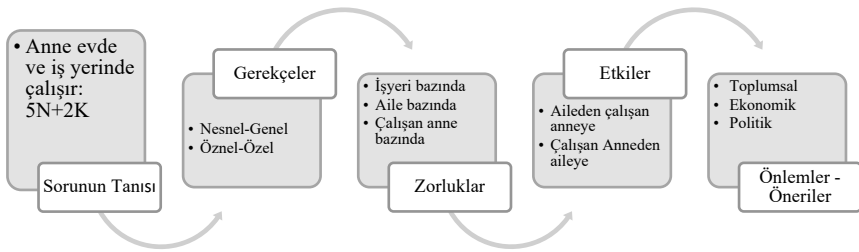
GİRİŞ

"Annene hizmet et; çünkü cennet annelerin ayakları altındadır."
Hz. Muhammed

"Adam ölüm anında Azrail'e sorar; 'ölürken melek olarak sen geliyorsun da doğarken niçin melek gelmiyor?' Azrail, 'annen var ya' der." Bu söylenti, annelerin neden melek sayıldığı inancını fazlasıyla pekiştirmektedir. Zira annelerin ilk ve en büyük işi, doğum yapmakla başlamıştır ki, bu doğal, kutsal ve mucizevi özelliği, onları melek derecesine yükseltmiştir. Ancak çağdaş dünya melek-annelerin işini evin dışına taşımıştır. 'Kanatsız melek' annelerimiz hemen her şeye 'kanaat' ettikleri halde iktisadi yaşam koşulları yüzünden çalışmak zorunda kalmakta ya da tercihinde bırakılmaktadırlar.

Anneler gönüllü ya da zorunlu olarak iş hayatına katılmayı planladıkları andan itibaren çeşitli zorluklarla karşılaşmakta ve bu zorluklar iş hayatı başladığında da artarak devam etmektedir. Bu zorluklar, kalıcı ve derin sorunlara dönüşmesi oranında aile hayatını çok yönlü etkilemektedir. Annenin ev dışında başka işlerde çalışmasının *ana* nedenleri ve sonuçları önemlidir: Maddi ve manevi planda mutlu olmak ve mutlu etmek! Bir annenin ev işleri yetmiyormuş gibi bir de başka işlerde çalışmasının öznel ve nesnel nedenleri gibi, bir de ailenin beklentileriyle uyuşan ve çelişen sonuçları vardır. O yüzden burada ne tümüyle *kara tablo* ne de *pembe tablo* çizilebilir; kesinlikle *gri alanlar* da mevcuttur.

Bu makalenin konusu ve amacı, annenin iş yaşamında yaşadığı zorluklarının aileye yansımalarını genel gözlemlere dayanarak incelemek ve sorunların çözümü için Türkiye bazında bir dizi sosyoekonomik öneri sunmaktır (Şema 1).

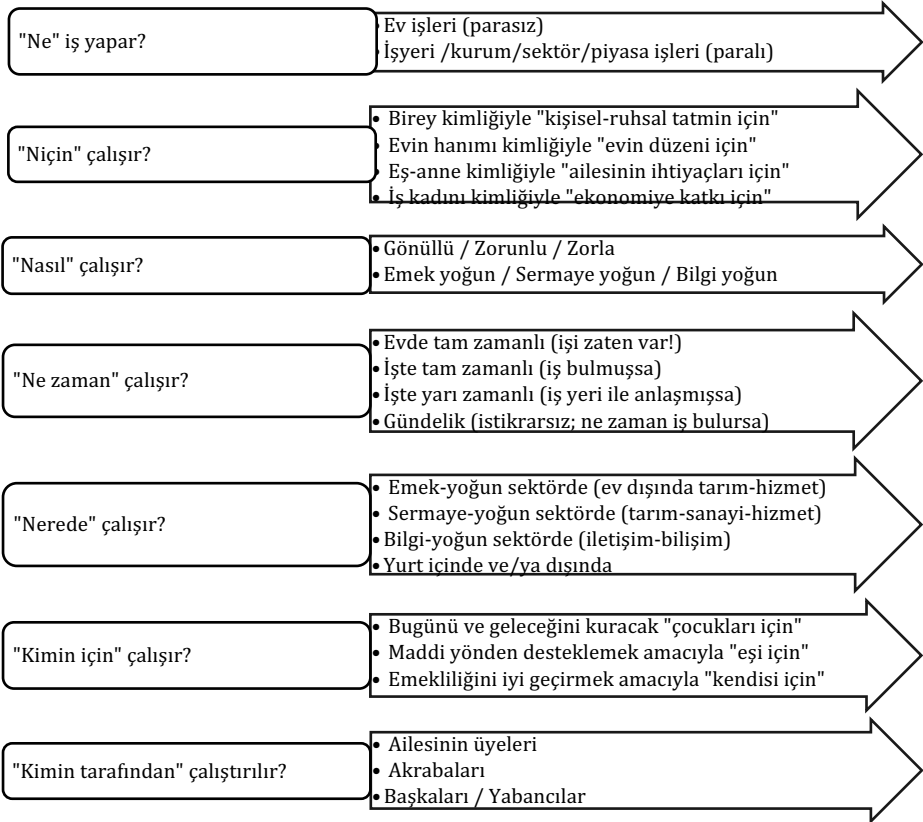
Şema 1. Annenin İş Yaşamının İncelenmesine İlişkin Yol Haritası

Kaynak: Yazar

Sorunun Tanısı: Annelerin “İş Yaşamı” Kimliği: 5N+2K

“Bana iyi anneler veriniz, size iyi yurttaşlar vereyim.”
Napoleon Bonaparte

Bir anne, “önce insan – sonra kadın” bakış açısıyla konumlandırılırsa, birbirini tamamlayan ama asla ikame etmeyen dört ayrı hayata sahip olduğu görülebilir: “Aile hayatı”, “ev hayatı”, “iş hayatı” ve “kendi hayatı.” Aralarında bir sıralı-düzen (hiyerarşi) olmayabilir; ancak annemiz; “birey”, “kadın”, “eş”, “evin hanımı”, “ilk öğretmen” ve nihayet “anne” şeklindeki kimliklerinden hangisini öne çıkartırsa o zaman bir sıralı-düzen oluşacaktır. Yine bu hayat tiplerinden hangisi baskın ise, diğerleriyle kendiliğinden bir etkileşim kuracaktır.

Şema 2. Annelerin İş Yaşamı Kimliği: 5N+2K

Kaynak: Yazar

Eğer kadın annelik kimliğiyle iş bulmuş ve çalışıyor ise (bkz. Şema 2), diğer hayatlarından “özveri” göstermek ve aralarında “denge” kurmak zorundadır. Anneye, içinde yaşadığı ve bir parçası olduğu gelenekçi yapının ya da çağdaş yapının da kendisine uygun koşullar yaratmış olması gerekir. Aksi halde anne eksenli bu hayatların karışıklık ve belirsizlikler içine girmesi kaçınılmazdır. Yuveyı yapan dişi kuş, her dışarıya uçtuğunda (işe gittiğinde), kendisi gibi uçan (çalışan) eşi (koca / baba) ve henüz tam uçamayan yavru-ları (bebek/ler – çocuk/lar) besleyebilecektir.

Anne hep çalışmaktadır; evde ya da başka bir işte çalışması bir mekân sorunundan ibarettir. Mekân sorununu bir zihniyet sorunu olarak algılamamak için annelerin iş yaşamına girmesinin gerekçeleri doğru belirlenmelidir.

Ülkemizde bir “çalışan anne kitlesi” mevcuttur. TÜİK'in (2019), “İş ve Aile Yaşamının Uyumu Anketi”nin 2018 yılı verilerine göre, Türkiye’de;

- İş hayatındaki 8,8 milyon kadının % 36,3’ü (3,2 milyon) 15 yaş altında çocuklarının bakımından sorumludur.
- Çalışan çocuklu annelerin % 50’si (1,5 milyonu) çocuklarının bakımını kreş-bakıcı-akraba desteği olmadan yürütmektedir.
- 15 yaş altında çocuğa sahip 3,2 milyon çalışan anne bulunmaktadır.
- İş hayatındaki kadınların yalnızca % 17’si çocuklarının bakımı için kreş-anaokulu-bakıcı gibi ücretli bakım seçeneklerini tercih etmektedir.
- 500 bine yakın çalışan anne ise çocuklarının bakımı için nene-dede, vd. akrabalarından destek almaktadır.

Annelerin İş Yaşamına Girmesinin Gerekçeleri

“Kadına saygılı ol. Çünkü o insanoğlunun anasıdır.”

Hz. Ali

Anneler; öz-üvey, öz-üvey çocuklu, taşıyıcı, çocuksuz, boşanmış, yalnız yaşayan, dul, vb. durumda olabilirler. Ve bu durumlar annelerin neden iş yaşamına girmek istediklerini ya da girdiklerini açıklamaya yardım edebilir. Her anne farklı neden ve amaçlarla çalışmaktadır.

Burada annenin iş yaşamından söz edilirken, sanki kurulu iktisadi düzenin ve/ya emek piyasasının herkese ve bolca iş olanağı sunduğu ve çalışmak isteyen annelerin de hemen, doğrudan ve kesintisiz işe girebildiği varsayılmaktadır. Oysa gerçek öyle değildir: Küreselleşen dünyada ve böyle bir dünyanın bir parçası olan Türkiye’de kurulu düzen kapitalizmdir. Kapitalizm ise doğası gereği kamu sektörünün payını küçültür ve rekabetçi kâr güdüsüyle hareket eden ve istihdam yaratırken “hesapçı/hesaplı” davranan özel sektörün eliyle işler. Annelerinki dâhil emek arzını kısımaya ve böylece düşük ücretlendirmeye ayarlı kapitalizm, ne zaman *pozitif ayrımcılık* yaparsa o zaman annenin *iş yaşamı* başlamış olacaktır. Halk ifadesiyle, işsizler ne kadar ağlarsa

ağlasın, kapitalist işletmeler üstün çıkarlarına ve “para tanrısı”na uygun olmadığı sürece “meme” vermeyecektir; zira kapitalistler “anne” değildir.

Annelerin iş yaşamına (istihdama) katılmalarının bazı genel ve özel gerekçeleri sözkonusudur (Tablo 1).

Tablo 1. Annelerin İş Yaşamına Girmelerinin Genel ve Özel Gerekçeleri

Genel	Özel
İlgi-yetenek alanı, eğitim düzeyi ve bilgi birikimine uygun çalışma isteği	Kocadan maddi bağımsızlık elde etme isteği
Maddi geçimsizlik ve ailenin maddi geçimine katkı	Evin ve ailenin sorunlarından kaçış
Çalışabildiğini kanıtlama ve ekonomiye katkı sağlama	Kocanın kendisini çalışmaya zorlaması / teşviki; çocukların ihtiyaçlarının dayatması
İktisadi düzenin ve toplumsal yapının çalışmaya teşvik etmesi	Maddi rahata kavuşuncaya kadar -geçici- çalışma
Emeklilik / yaşlanma dönemini parasal kaygı olmadan geçirmeyi planlama	Maddi gereksinim olmadığı halde manevi doyum sağlama

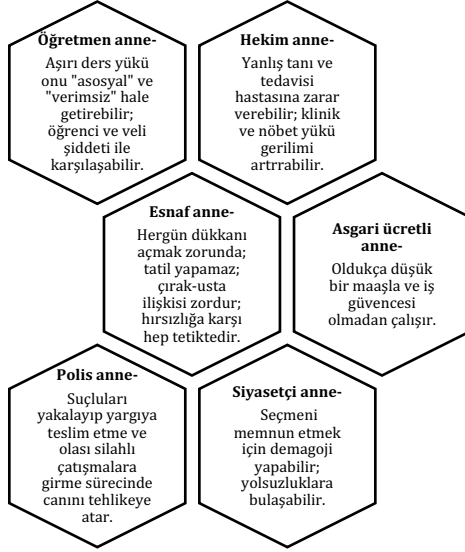
Kaynak: Yazar

Annelerin İş Yaşamına İlişkin Zorlukları

“Kadınlar zayıftır ama anneler kuvvetlidir.”
Victor Hugo

Modern dünyada iş yaşamı, ailenin kurulması ve korunmasında sorumluluğu koca-baba ile paylaşan eş-annelerin peşini bırakmamış, onun bir parçası olmuştur. Annelerin ev dışında paralı bir işte çalışmak zorunda ve/ya tercihinde kalmaları çeşitli zorlukları beraberinde getirmekte ve aileyi değişik açılardan etkilemektedir.

Bir kadını kuvvetli yapan ev dışında çalışmasından çok, anne olmasıdır. Annelik tüm dünyevi işlerin üstünde olduğu kadar tam içindedir; hiçbir yamsal alandan soyutlanamaz. Annelerin iş yaşamında karşılaştıkları çeşitli zorluklar, henüz işe girmeden önce başlar ve işe girdikten sonra da işyeri ve ev-aile kaynaklı olarak devam eder. Gerçekte annelerin dışarıda belli bir maaş / ücret karşılığında çalışmasının zorlukları gibi içeride / kendi evinde / parasız çalışmasının da zorlukları vardır. Bir başka deyişle, çalışan annenin yaşadığı zorluklar ve ailesine olumsuz etkileri çalışmayan anneler için de geçerli olabilir.

Şema 3. Seçili Mesleklere Göre Çalışan Annelerin Karşılaştığı Zorluklar

Kaynak: Yazar

Çalışan annelerin şu anda çalışırken karşılaştıkları zorlukların bir çıktısı vardır ve bu çıktı, -asla arzu edilmese de- evde/ailede birkaç kat artması olası gizilgüç (potansiyel) sorunlardır. Ama eğer zorluklar da sorunlar da denetim altında tutulacak ve ailenin geleceğini tehdit etmeyecek ise, annenin eğitim, sağlık, diyanet, yargı, emniyet, ticaret, finans, turizm-eğlence, ulaştırma, sanat, siyaset, vb. pek çok farklı alanda yönetici, memur, işçi, hizmetli, asgari ücretli konumda çalışıp ailesinin refahına ve ülkesinin ulusal gelirine katkıda bulunmasının hiçbir sakıncası olamaz. Anneyi ve ailesini huzursuz etmeyecek işler "anne meslekleri" kapsamında değerlendirilebilir ve her mesleğin de kurumları, tarafları, vaat ettiği geliri, ast-üst ilişkileri bağlamında çeşitli üstünlükleri, zayıflıkları ve zorlukları sözkonusudur (Şema 3). Zaten genel olarak kadınların nerede, nasıl, ne kadar süreyle çalışıp çalışmayacağına dair yasalar ve etik kurallar vardır. Örneğin, maden ocakları, uzun yol gemicilik gibi işler kadınlara ve dolayısıyla annelere uygun sayılmamaktadır. Hukuken

yasak, dinen haram, ahlaken yanlış bulan sosyo-kültürel hassasiyetler ekonomik gereksinimlerin sınırlarını çizmiştir!

Annelerin İş Yaşamının Zorluklarının Aile Üzerindeki Etkileri

“Bana okuduğum kitapların en güzelinin hangisi olduğunu sorarsanız, söyleyeyim, annemdir”
Abraham Lincoln

Annelerin iş-işyeri yaşamı, aile-ev yaşamından bağımsız olmayıp hem nicel hem de nitel olarak çeşitli zorluklarla doludur. Söz konusu, en özel ve en çok hassasiyet gösterdiğimiz varlığımız (annemiz) ise, ne hiçbir iş kolay ve ne de hiçbir işyeri sorunsuz olacaktır. Her işin ve her işyerinin kendine özgü zorlukları ve onlara bağlı oluşan sorunları vardır. Zorlukların en çok ve derinden etkilediği ilk yer ailedir. Fakat anneler için her iş yaşamı zorluğunu kötü ve olumsuz olarak görmek ne kadar yanlışsa, zorluk var diye ihtiyaca ve iş olanağına rağmen çalışmayı yasakçı (“kadınlar / anneler çalışamaz!”) bir zihniyetle karalayıp reddetmek de o kadar yanlıştır. Gerçekten de ev dışında bir iş yerinde (de) çalışmanın hem anne hem de aile(si) için GZFT kapsamında (G)üçlü, (Z)ayıf, (F)ırsat ve (T)ehdit tarafları olduğu yadsınmaz (Tablo 2).

Tablo 2. Annenin İş Yaşamına Bir GZFT Yaklaşımı

Güçlü (++) Annenin çalışması sayesinde...	Zayıf (-) Annenin çalışmasından dolayı...	Fırsat (+) Anne çalışırsa...	Tehdit (--) Annenin çalışması yüzünden...
++ Eril egemen toplum yapısı aile bazında esneyecek, haklar noktasında eşitlik ve adalet fikri olgunlaşacak ve mali olanlar dâhil tüm kararlar ortak alınacaktır.	- İş yeri / kapasitesi sabit iken, iş arzı (emek talebi), toplum olarak kendisinden maaş beklenen erkeklerin aleyhine daralacak ve baba / genç erkek işsizliği artabilir.	+ Annenin kadınlığına ve evliliğine ilişkin özgüveni artabilecek, ailesine olan bağlılığını mali destekle sağlamlaştırabilecektir.	-- İşin ve işyerinin türüne bağlı olarak, fiziksel ve ruhsal risklerle dolu bir iş ise, anne, hızla yaşlanabilir, yıpranabilir, sıkça hastalanabilir.
++ Ev ve aile için harcamalar daha kolay finanse edilebilecektir.	- Özellikle küçük yaşta olup annenin yakınlığına ve ilgisine muhtaç olan çocukların bakıcı desteğine karşın fiziksel gelişimleri gerileyebilir, ruhsal dengeleri bozulabilir.	+ Evin babası işsizse, işten çıkarılmışsa, onun kayıpları telafi edilebilir.	-- Annenin maaşlı olması maddi kısıtlılık, bireycilik, cimrilik başlayabilir.
++ Çocuklar kendilerini maddi güvende bulup yüksek refah beklentilerini karşılayabileceklerdir.	- Bakıcı ve kreşe yapılacak ödemeler annenin aldığı maaş/ücreti aşabilir; bu durumda, çalışan anne eve maddi katkı yapacağına aslında bakıcı / kreş için çalışır olma.	+ Annenin annesi başta olmak üzere diğer “emin eller” sayılan nene ve dedelerin evdeki çocuklara bakması ve böylece “çekirdek aile”den gelenekçi ve bazen özlene “geniş aile”ye geçiş olanağı doğabilir.	-- Aşırı iş yorgunluğu, patron tacizleri, iş yeri arkadaşlarının baskıları, dedikodular, vs. aile-içi özellikle “ayrı yaşama” ya da “boşanma” ile sonuçlanabilecek karı-koca bağlarını gerebilecektir.
++ Ailenin toplam maddi kazancı artacağından, paraya bağlı zekât, kurban, hac, vb. görevleri daha rahat yerine getirebilecek eşler “manevi kazançlar”ını da arttırabileceklerdir.	- Anne, çocukların okulla ilişkisine, ders çalışmasına fazla müdahil olamayacak, eğitimle ilgili sorunlara çözümlerde etkisiz kalabileceği; ayrıca, “otoriter” yapı ile “demokratik” yapı arasında geçiş yapabilecektir.	+ Çalışan babanın parasal birikimine (tasarrufuna) yapılacak eklemelerle “ihtiyat akçesi” büyüyebilir ve bununla daha iyi ev-araba-eyya satın alınabilecektir.	-- Benzer nedenlerle bizahtih anne, ruhsal destek / psikiyatrik ilaç almak zorunda kalabilir ki daha sağlıklı ve refahlı yaşamak için kazanılan para, bu kez ve daha acı bir şekilde kaybedilen sağlığı geri almak için harcanmış olunabilecektir.

Kaynak: Yazar

Çalışan anneler, çalışan her birey gibi, mutlu aile amacına odaklı “iş-aile-toplumsal yaşam dengesi”ni kurmak zorundadır. İş-aile toplumsal yaşam dengesini açıklayan bazı kuramlar vardır (bkz. Tablo 3). Bu kuramların işaret ettiği iş yaşamının yarattığı gerilimi ve zorlukları azaltan ya da denetim altına alan (esnek çalışma, çalışma izinleri ve bakım hizmetlerine ilişkin) düzenlemeler ve politikalar, Avrupa Birliği ile uyum ve çağdaşlaşma ekseninde önemli ölçüde Türkiye’de de uygulanmaktadır.

Tablo 3. İş-Aile-Yaşam Dengesine İlişkin Kuramların Çalışan Annelere Uyarlanması

Kuram Türü	Kapsamı
1. Bölünme	Çalışan anne, aile - toplumsal yaşam alanındayken etkin olarak işle ilgili düşünce, duygu ve davranışları, iş alanındayken aileyle ilgili olanlarından baskılayarak birbirinden ayırdığında her iki alandan kaynaklanan gerginlikle başa çıkabilecek ya da gerginliği unutabilecektir.
2. Taşıma	Çalışan anne için iş - aile (toplumsal yaşam) alanlarından biri diğerini olumlu-olumsuz etkileyebilir: Olumlu taşımaya göre, bir alan refahı artırırken diğer alana bu refahı taşıyacaktır. Olumsuz taşımaya göre ise, bir alanda elde edilmiş olumsuz deneyimler diğer alana memnuniyetsizlik olarak yansıtacaktır.
3. Denge	Çalışan anne, alanlardan birinde karşılaştığı zararı diğer alanda sağladığı fayda ile telafi edebilecek ve böylece tatmin paydasında alanlar arasında bir denge kurabilecektir. Somut olarak çalıştığı kurumdan aldığı bir terfi / ödül sayesinde aile/ arkadaş çevresi kaynaklı bir huzursuzluğu azaltabilecektir.
4. Araç	İş ailenin geleceği yolunda bir araç işlevi görebilir. Buna göre, çalışan bir anne, zor ve sıkıcı fakat ücreti yüksek bir işte çalışıyorsa, böyle bir işi ailenin maddi refahı yolunda bir araç olarak kullanabilir.
5. Rol	Bireyler aile içinde ve dışında yaş, cinsiyet, eğitim, vb. özelliklerine göre kendisine biçilen ya da tercih ettiği rolleri oynarlar. Çalışan anne de özveri, sorumluluk ve görev kapsamında ev - iş ile ilgili rollerini oynarken roller arasında bir uyum sağlayabilir / uyumsuzluğa yol açabilir.
6. Çatışma	Farklı kuralları nedeniyle iş ve yaşam süreçleri arasında zaman, gerginlik ve davranış temelli çatışma oluşabilir. Örneğin, evinde eşine-çocuğuna karşı yumuşak huylu olan bir anne, katı disiplin gerektiren bir işyerinde yönetici konumunda çalışıyorsa, kendisinden beklenen aynı yumuşak huyu sergileyemediğinde davranış temelli çatışma doğacaktır.
7. Dağılma	İş ve aile-toplum yaşamında elde edilebilecek tatmini, her iki alana verilen önem derecesi belirler. Yaşamının merkezine işi koyan bir annenin işindeki mutluluğu / mutsuzluğu yaşamının diğer alanlarını da aynen etkiler.
8. Genişleme	Çoklu rollere sahip olmanın üstünlükleri zayıflıkları aşabileceği olası olduğundan roller arasındaki çatışmaya kuşkuyla bakılmalıdır. Çalışan bir anne evdeki görevlerini zamanında yerine getirmekten dolayı sağladığı tatmini işyerinde başarıya dönüştürebilir. Ters de geçerlidir; sonuçta çoklu roller iyi ruh halinde doğurgan bir döngü yaratabilir.
9. Sınır	Ev-iş arasında mekânsal, zamansal ve ruhsal bağlamda ayrık ve geçişken sınırlar vardır. Çalışan bir anne ailesine ayırması gereken zamanı işte, işteki zamanını ailesi için harcamaz, çünkü ailesi özel yaşamının, iş ise parasal geçiminin sınırlarını çizer. Sınırlarda bulanıklık, yaşam alanlarındaki çatışma düzeyini belirler.
10. Uygunluk	Bireyin genetiği ve sosyokültürel çevresi gibi mizacı da aile ve iş ile ilgili yaşam tarzlarını benzeştirebilir. Duygusal yapısı olumlu (olumsuz) olan bir anne, evde de işte de olumlu (olumsuz) davranışlar gösterecektir.

Kaynak: Polat, 2019: 12-23 ve Umutlu, 2021: 58-64'den derleyen yazar.

Türkiye’de gelişen ihtiyaçlar sonucunda 2002 tarihli Yeni Medeni Kanun ile özellikle aile yaşamına ilişkin hukuksal yenilikler sağlanmıştır: Örneğin, "Aile reisi kocadır" hükmü değiştirilerek "Evlilik birliğini eşler beraber yönetirler" hükmü getirilmiş ve "evlilik birliğini temsil hakkı, bazı haller dışında kocaya ait" iken "evlilik birliğinin temsili eşlerin her ikisine verilmiştir." 2003

tarihli Yeni İş Kanunu da çalışan annenin sosyo-ekonomik haklarını korumaktadır (AÇSHB, 2020: 5-7) Buna göre, ailede anne ile baba hak-hukukta eşitlenmiştir.

Kadının ve dolayısıyla annenin toplumsal durumunu (statüsünü) iyileştirmeye odaklı tüm bu olumlu çağdaş gelişmeler, 2018-2023 dönemini ve eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya başlıklı beş tematik alanı kapsayan “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı”nın (ASPB, 2018) yürürlüğe konulmasına zemin hazırlamıştır.

Annelerin İş Yaşamının Zorluklarına Karşı Seçenek Önlemler – Öneriler

“Beşik sallayan eller, dünyayı yerinden oynatacak bir gücü simgeler.”
Peter de Vries

Kadınların iş sorunları erkeklere, annelerinki de babalara rağmen çözülemez. Zira sorunlar ortak olduğu için çözümler de ortak olmalıdır. Öte yandan, insan haklarının bir bileşeni olarak “anne/lik hakları”nın siyasette (parlamento, hükümet, partiler), bilim ve sivil toplum kurumlarında kabul görmesi için bu sorunsala “kadın eli” değmelidir. Aşağıda, anneyi ev ve iş yaşamında mutlu edeceği, o mutlu olursa ailesinin ve ailesi mutlu olursa tüm dünyanın mutlu olacağı öngörüsüyle iktisadi ağırlıklı önlemler niteliğinde bir dizi öneri geliştirilmeye çalışılmıştır.² Bu öneriler, ileri refah devleti kapsamında olmak üzere hem Türkiye özelinde ve hem de çağdaş dünya genelinde değerlendirilebilir.

Öneri 1: “Annelere maaş” bağlanmalı. İş hayatı dışında kalan annelere, anelik hakkı adına hazineden simgesel de olsa maaş bağlanmalıdır. Bu maaş

² Bu öneriler, şu kısıtlar altında geliştirilmiştir: i-Öncelikle, bu çalışma için kadının anne olduğu ya da olacağı varsayımından hareket edilmiştir. ii-Elbette her kadının anne olmak gibi bir zorunluluğu yoktur. Zaten küreselleşen ve etkinleşen pekçok feminist akımın geçerli olduğu bir dünyada bunun aksi de söylenemez. iii- Ancak kadın evli ise, “mahalle baskısı” ya da “eş-akraba baskısı” ile doğum yapıp çocuk sahibi (“doğal anne”) olmaya zorlanabilir, fakat bu metinde kadını anne olmaya zorlayacak bir toplumsal baskının olması ya da bir iktisat politikasının uygulanması gerektiğine dair herhangi bir imadan bile özenle kaçınılmıştır. iv- Çünkü bir kadın tercihen anne olmak iste(me)yebilir ya da anne olmak istese bile anatomik yapısı ya da hastalıklarından dolayı ol(ğ)a mayabilir. v-Ayrıca, sadece “anne” sıfatına sahip olup evladına bakmayan, ilgilenmeyen ve onu aileden dışlayan kadınlar da olabilir. Bu durumda toplumda “anneciklerin” (“yapay annelerin”) artmasına ve kamu kaynaklarının israf edilmesine yol açılabilir. vi-Günümüzde örneklerine rastlanan “taşıyıcı anne”, “evlatlık edinen kadın”, “doğurmuş ve başka çocukları da evlat edinen anne”, “doğurmamış fakat kendini anne gibi hisseden kadın”, vb. resmi / fiili kimlikler de kadının asla “doğal anneliğe” zorlanamayacağını göstermektedir. vii- Son olarak, eğer kadının anne olması isteniyorsa, bunun somut nedenlerinden biri insan neslinin devamı için yapılan geleneksel ve/ya dinsel davetlerin etkisi iken, bir diğeri ise ülkenin dünya insan-ış gücü dengesinde söz sahibi olması için yapılan dönemsel politik telkinlerin etkisi olabilir.

asgari ücret düzeyinde olabilir. Annelik hakkı hiçbir para ile ölçülemez. Dışarıda çalıştığı için çocuklarına bakamayan ve çocukların “kreş-bakıcı” ayrıncına sıkıştırılıp anne sevgisi ve ilgisinden mahrum kalmalarının çeşitli ruhsal sorunlarla karşılaşım olası toplumsal maliyetleri annenin çalışmasının getirileri ile telafi edilemeyecek kadar yüksek çıkabilir. Muhafazakâr anlayışa göre, bir işte çalışması yerine evde kalıp zamanını çocuklarını iyi yetiştirmek, eşini rahatlatmak, evini yönetmek için harçayacak annenin topluma ve ülkesine yapacağı “manevi” katkı (fayda), devletin evde annelik yapmak karşılığında vereceği maaşın maliyetinden daha yüksek olabilecektir. Eğitimli bir annenin işte çalışmak yerine evde annelik yaparak alacağı asgari ücretin finansmanı kapitalist devletin bütçesini sarsabilir; ama bu sarsma, asla annenin işte çalışması yüzünden ortaya çıkabilecek ciddi ailevi (boşanma, eş şiddeti, vb.) sorunların tetikleyebileceği toplumsal sarsıntılardan daha büyük olmayacaktır. Ailedeki manevi boşlukların devletin bütçe açıkları ile kapatılıp kapatılmayacağı tartışmalıdır. Annelik maaşı için seçenек finansman kaynağı ise, devletin aşırı kiralık araç masraflarından, hesapsız ihalelerinden ve adaletsiz rantlarından, vb. yapacağı tasarruflar olabilir.

Öneri 2: “Annelik Fonu” kurulmalı. Kadının hamilelik süreci, doğum ve sonrasında kapsayacak şekilde başta sağlık ve kültürel olmak üzere tüm masrafları devlet tarafından karşılanmalı; zira en iyi ve en kalıcı yatırım annelere ve anneliğe yapılan yatırımdır. Belediyeler, bakanlıklar ve iş çevrelerinin yerel futbol kulüplerine yaptığı desteğin daha fazlası, o futbolcuları da doğuran annelerden esirgenmesi beklenemez. Ayrıca bir ülkenin gerçek varlık fonu, anneler ve onların doğurup yetiştirdiği ülke için birer manevi değer ve geleceğin üretim etmeni (emekçi) haline getirdiği çocuklardır.

Öneri 3: *Anneler “yarım gün çalışmalı.”* Bir erkeğin kamu-özel sektörde günlük harcadığı 8-12 saatlik çalışma süreleri anne konumundaki kadınlar tarafından yarı yarıya (4-6 saat) harcanması halinde toplumda “zayıf grup” sayılan anne-kadınların pozitif ayrımcılıkla işsizliği de azalabilecektir. Anneler mutlaka bir işte çalışacaksa “yarı zamanlı” ve “tam maaşlı çalıştırılmalıdır.” Böylece onların geriye kalan zamanlarını ailelerine ayırdıkları ölçüde ailevi sorunlar artarak toplumsallaşmayacaktır.

Öneri 4: *Annelere “uzun süreli ücretli izin esnekliği” gösterilmelidir.* Bu, en azından annenin çocuğunu okul çağına getirinceye kadar yapılmalıdır. İlk bakışta özel sektörün benimsemeyeceği bu öneriyi kamu sektörü sosyal refah devleti kimliğiyle bir politikaya dönüştürebilir.

Öneri 5: *“Anne ve çocuk dostu şehircilik projeleri” geliştirilmeli.* Bu projeler arasında, Uluslararası Standartlar Örgütü’nün (ISO) kalite ilke ve kurallarına uygun ve evdeki rahatlığı ve mahremiyeti aratmayacak anne-bebek dostu

sağlık birimleri göze çarpmaktadır. Bu birimleri faaliyet programlarının kapsamına alan eğitim-araştırma-uygulama hastanelerimiz hızla çoğalmaktadır (TÜSEB, 2018). Bu başarılı örneklerden hareketle okullar, parklar, bisiklet-yürüyüş yolları ve alışveriş-eğlence merkezleri (AVM, vb.) de anne ve çocuk dostu projeler kapsamına alınmalıdır (ASPB, 2016).

Öneri 6: *Annelerin “ev işleri ulusal gelir hesaplarına dâhil edilmeli” ve “toplumsal cinsiyet temelli bütçeleme” yapılmalıdır.* Annenin ev işlerini doğası gereği ulusal gelirden göstermek zordur çünkü kayıt dışıdır; bunun mantıksal nedeni aile bireylerinin ya da bir başkasının çocuk bakımı başta olmak üzere yaptığı hiç bir ev işi için annelere bir ödeme yapmaması ve bunun karşılığında annelerin de bir fatura kesmemesidir. Zaten annelik ne bir ticari faaliyettir ne de vergi kaçırmaya uygun bir iştir. Annelik ekonomi-üstü, manevi işlerin bir toplamıdır. Bu iki yöntemin anne-kadının ve annenin özel gereksinimlerini karşılayacak kamusal gelir ve harcama kalemlerini kapsayacak bir bütçe tekniği sayesinde de dikkatler annelik kurumuna ve annelerin değerine çekmesi bakımından bir farkındalık yaratabilir.

Bu önerilerin toplum katında sonuç verebilmesi için öncelikle adalet ve ahlak rehber alınmalı; rehber de siyaset-üstü, sürdürülebilir, kesintisiz ve kalıcı olmalıdır.

SONUÇ

“Bir anne tüm dünyayı değiştirebilir.”
Anonim

Türkiye'nin bir “*çalışan anne*”, bir de “*işsiz anne*” gerçeği var. Bu iki gerçek arasında iken “*kadın-anne evde mi yoksa işyerinde mi çalışmalı?*” gibi bakış açısına göre değişen ve tek doğrunun elde edilemeyeceği bir yanıt üzerinde durmanın anlamı ve gereği yoktur. Bir annenin çalışması, çalışan olarak annenin kendisine, ailesine ve topluma “dert mi getirdiği” yoksa “derman mı olduğu” yaşamsal önem taşımaktadır. Çağımızda artan modernleşme-muhafazakârlaşma çatışması ve gelir bölüşümü adaletsizliği gibi sorunlar yüzünden dert-derman ikilemi de büyümektedir.

Hangi sosyo-ekonomik düzende olunursa olunsun, aileden hükümete kadar herkes çalışan annelerin –çalışma mekanını salt işyeri ile sınırlandırmaksızın- refahı, huzuru ve sağlığı için payına düşen özveriye (sorumluluğu) göstermelidir. Çünkü anneler çalışsalar da çalışmasalar da onlardan başka hiç kimse insan soyunun devamını sağlayamaz.

Çalışan anne, çalışan bekâr kadın değildir, o yüzden iş ve işyeri bağlantılı zorluklar aileye ve topluma farklı yansiyacaktır. Sorunları temsilen kartopu büyüyüp buzlanacak mı yoksa küçülüp eriyecek mi şeklindeki bir sorunun yanıtı; çağdaş yasalar ve geleneksel etik bir yana, işin ve işyerinin sorun yaratma gizilgücü (potansiyeli) ile sorunları çözme kapasitesinde saklıdır.

Bütün anneler üretir ve kazan(dır)ır: Dışarıdaki yani işyerindeki üretimden maddi kazanç (ücret, makam-mevki), içerideki yani evdeki üretimden ise manevi kazanç (dayanışma, bölüşme gibi güçlü ailevi bağlar) sağlar. Üreten bütün emekçi anneler birleşsin! Kuşkusuz feodal toplumdakinin aksine sanayi ve/ya bilgi toplumunda birleşme, dar anlamda sendikal örgütlenme şeklinde iken geniş anlamda ise sivil toplumsallaşma şeklindedir. Öte yandan “annelerin hakkı ödenmez” denilirken, bu yanlış anlaşılabilir gerçek hakkı ödenmemelik yapılmamalıdır.

Özellikle Türkiye gibi pek çok ülke, görece küresel uygarlaşmaya rağmen, annelere ve kadınlara çok yönlü şiddetin arttığı kötü-sorunlu bir çağda olup zihniyet değişimi planında çağdışı gözükmektedir; alaylı (ironik) bir durum! Zor yaşam koşulları bir yana erkeklerin doğdukları anneye tekme atmaları çok acıklı (trajik) bir olaydır. Denilir ki, eğer anneye tekme atacak biri varsa o da sadece karnındaki bebek olabilir. Çağdaş yaşamın bir gereği/gerçeği olarak işten yorgun dönen ve birbirine “hayatım” diye seslenen eşlere bakınız; içlerinden sadece biri “hayat” veriyor ki o da anneden başkası değildir. O halde, Mevlana'nın dediği gibi, “Mesele birine hayatım demek değil, birine hayat olabilmektir.”

KAYNAKÇA

- AÇŞHB - TC Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020). *Türkiye’de kadın*. Ankara. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/38419/02-03-2020-tr-de-kadin.pdf> adresinden erişildi.
- ASPB - TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). *Aile dostu kentler etüd araştırması*. Ankara.
- ASPB - TC Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). *Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı 2018-2023*. Ankara.
- Polat, K. (2019). *Türkiye’de iş-yaşam dengesi: Akademisyenler üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi SBE ÇEKO A.D. İstanbul.
- TÜİK - Türkiye İstatistik Kurumu (2019). “İş ve aile yaşamının uyumu anketi”. *Haber Bülteni*. 26 Mart.
- TÜSEB - Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı (2018). *Ulusal anne bebek dostu hastane kriterleri ve ünvan alan hastaneler listesi*. Aralık. https://www.tuseb.gov.tr/uploads/TACESE_2018_anne_bebek_dostu_hastane_kriterleri_liste.pdfadresinden erişildi.
- Umutlu, S. (2021). *Çalışan kadınlarda iş-aile-yaşam dengesi ve tükenmişlik*. Ankara: Astana Yayınları.